

О. В. Алейнікова,
к. е. н., доц., докторант, Класичний приватний університет

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЦІНОВОГО МОНІТОРИНГУ ДЕРЖАВОЮ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Проаналізовано необхідність удосконалення системи моніторингу цін агропродовольчого сектора України з урахуванням зарубіжного досвіду та визначено функції держави щодо інформування операторів ринку.

The necessity of improvement of the system of monitoring of costs of the agrarian food sector of Ukraine is analysed taking into account foreign experience and functions of the state of the informing of market operators are determine.

Ключові слова: ціновий моніторинг, агропродовольчий ринок, цінова інформація, державне регулювання, реформування АПК.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема цінового моніторингу агропромислового комплексу України висвітлюється в різних аспектах у наукових працях В. Алексійчука, А. Борщ, М. Дем'яненка, І. Кобути, М. Маліка, П. Саблука та інших вітчизняних учених. Проте, незважаючи на численні наукові дослідження, вона, потребує подальшого аналізу з урахуванням аналізу сучасного стану розвитку аграрного сектору економіки країни.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розгляд необхідності удосконалення системи цінового моніторингу агропродовольчого сектора економіки України як одного з ефективних механізмів державного регулювання в сучасних умовах реформування АПК.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з невідкладних умов подальшого розвитку агропромислового комплексу України є цілеспрямована політика захисту внутрішнього продовольчого ринку. В Україні останнім часом активізували свою діяль-

ність транснаціональні агропродовольчі корпорації, які не стимулюють, а, навпаки, стримують реформування АПК. Це зумовлює руйнування вітчизняного агропродовольчого потенціалу, втрату господарськими структурами конкурентоспроможності. Продукція вітчизняних товаровиробників є дорожчою за іноземну, а тому й неконкурентоспроможною. Зовнішньоекономічну діяльність агропромислового комплексу економіки треба спрямовувати не на імпорт будь-яких продуктів, а на створення національних виробництв за рахунок спільного інвестування на території України, з випуском конкурентоспроможної продукції, що відповідає міжнародним вимогам якості й може йти на експорт.

Виробництво продукції агропродовольчого сектора характеризується різкою нестабільністю, що значно ускладнює процес оцінки обсягів майбутнього врожаю та умов його реалізації, зумовлює стрибкоподібний характер ціноутворення. У цій ситуації створення системи оперативного збору, обробки, зберігання та розповсюдження інформації про рівень

внутрішніх цін серед суб'єктів ринку є необхідною умовою для реформування АПК на ринкових засадах і розвитку агропродовольчого сектора України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз державної політики щодо механізму ціноутворення на основних ринках агропродовольчого сектора України вказує на ряд невирішених проблем, однією з яких є відсутність системи моніторингу, аналізу та прогнозування кон'юнктури агропродовольчого ринку, збирання і поширення інформації щодо рівня цін на продукцію АПК, а також відсутність фінансового забезпечення для створення такої інформаційно-аналітичної системи при Міністерстві аграрної політики України.

В аграрному секторі економіки зберігаються дві основні умови досконалої конкуренції основних продовольчих ринків: наявність на ринку великої кількості продавців (кожен з яких не має достатньої кількості продукції, щоб впливати на ціну); можливість продавцям вільно діяти на ринку. Виробництво в агропромислового комплексу залежить від природних умов, що робить агропродовольчий сектор сферою відносно ризикованого вкладення капіталу, а, отже, потребує застосування ефективного механізму регулювання з боку держави.

Як правило, цінова еластичність попиту на продукти харчування, низька. Середній коефіцієнт еластичності сільськогосподарської продукції в індустріально розвинених країнах дорівнює 0,20—0,25, тобто, щоб збільшити реалізацію продукції на 10%, зниження ціни становитиме 40—50%. Невід'ємна умова досконалого агропродовольчого ринку — прозорість, або оглядовість ринку для продавців і покупців. В Україні національна система інформування про цінові тенденції щодо продукції АПК потребує подальшого удосконалення, оскільки продавці та покупці недостатньо мірою володіють знаннями й прогнозним передбаченням відносно поточних і очікуваних цін, а також розміщення товарів та послуг. Тому сільськогосподарські виробники змушені реалізувати свою продукцію в умовах обмеженого доступу до інформації.

У сучасній літературі висвітлюються моніторинги з різних проблем. Моніторинг слід розглядати як складову ефективного механізму державного регулювання, який забезпечує використання наявної інформації за основними напрямками: моніторинг, тобто збір та первинна обробка інформації на всіх рівнях його здійснення; аналіз загального стану та аналіз системи факторів, що впливають або можуть вплинути прямо чи опосередковано; прогнозування ситуації, яка спирається на результати аналітичної роботи; розповсюдження результатів моніторингу, аналізу, прогнозних параметрів.

Ціновий моніторинг агропродовольчого сектора економіки — це оперативне відстеження внутрішніх цін (цін реалізації продукції сільськогосподарськими товаровиробниками, закупівельних, оптово-відпускних, роз-

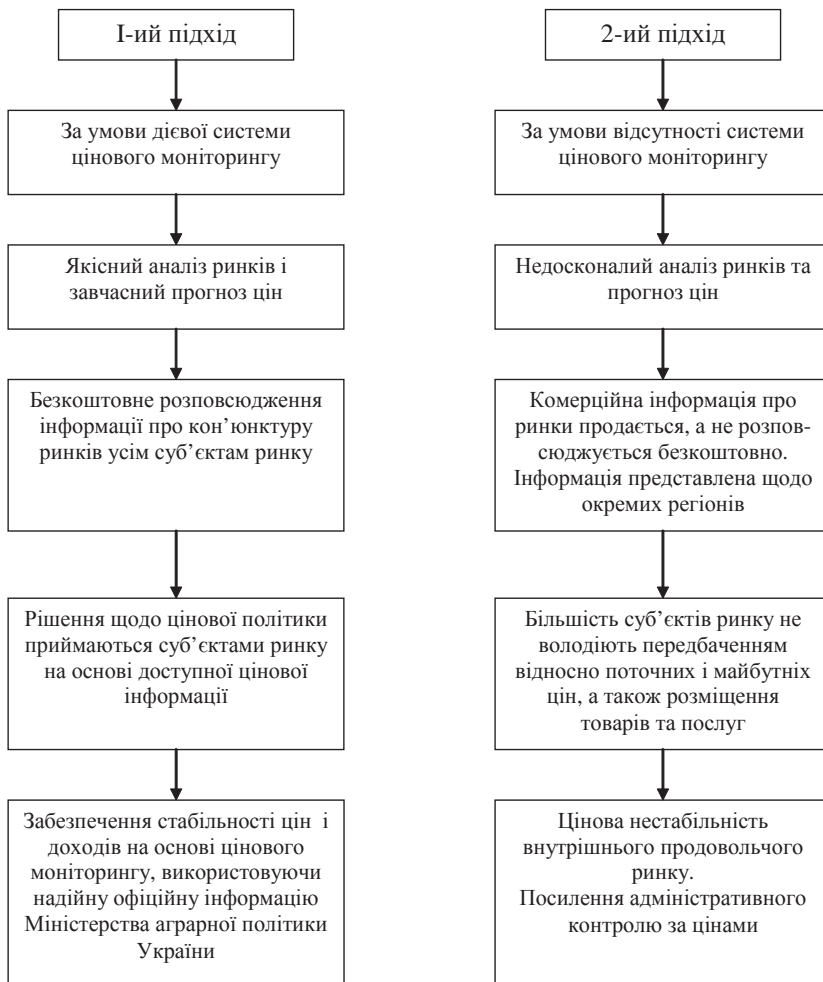

Рис. 1. Підходи до оцінки цінової ситуації на агропродовольчих ринках

дрібних) на різних рівнях — районно-обласному, державному.

Ефективна, цілеспрямована діяльність агентів ринку не можлива без наявності оперативної і достовірної інформації про ціни, рівень та співвідношення попиту і пропозиції. Ринкова цінова інформація є специфічним товаром, що володіє значними можливостями в створенні мотивації попиту і пропозиції, конкуренції, підтримує процес адаптації суб'єктів ринку в ризикових ситуаціях і полегшує їм прийняття раціональних рішень.

Крім того, швидке надання працівникам галузі зібраної державними органами цінової інформації є важливим фактором активізації мікрорегіонального товарообміну, оскільки тільки великі підприємства мають можливість створити представництва — регіональні офіси та торговельну мережу в інших регіонах, на відміну від малих та середніх підприємств [4, с. 320]. Система цінового моніторингу частково вирішує і проблему стабілізації цінової ситуації на агропродовольчих ринках. Різниця між цінами в областях залежить не тільки від просторового розміщення, якісних показників продукції, але й від наявності інформації про ситуацію, що склалася на ринку.

Створення системи цінового моніторингу дозволяє отримувати надійну і своєчасну достовірну цінову інформацію, доступну широкому колу

товаровиробників та зацікавлених у продукції споживачів. Такі системи діють у більшості країн світу. Стан ринків продовольства, матеріально-технічних ресурсів, послуг з транспортування, зберігання, переробки продукції, цін та обсягів продажу продукції в різних регіонах по різноманітних каналах збуту — це лише частка інформації, яку можуть надавати подібні системи.

Великий досвід у створенні й роботі з такими системами мають Сполучені Штати Америки. Служба сільськогосподарського маркетингу (AMS) Міністерства сільського господарства США спеціалізується на зборі та поширенні інформації щодо сільськогосподарського маркетингу. Вона відповідає за випуск звітів, у які включається інформація про ціни, ситуація з попитом і пропозицією, загальний стан ринку по всіх видах товарів, а також прогнози на ближчу перспективу.

Служба фінансується із федерального бюджету (близько 21 млн дол. на рік), а також бюджетів штатів, у яких функціонують офіси Служби (майже 4 млн дол. на рік). До 10 % від цієї суми повертається до бюджету як сплата споживачам вартості поштових витрат, послуг зв'язку щодо відсилання факсів, паперу та праці технічних спеціалістів Служби, які безпосередньо пов'язані з підготовкою до розсилання ринкових звітів поштою [2].

Цінова інформація надається на добровільній основі. Наявність такої інформації робить ринок прозорим для продавців і покупців, сприяє вирівнюванню цін по країні, перешкоджає намірам монополістів на ринку штучно впливати на ціноутворення. Таким чином, держава підтримує, в першу чергу, дрібних виробників сільськогосподарської продукції, оскільки крупні компанії знають ринок краще і можуть проявляти диктат відносно цін.

На основі інформації всі учасники аграрного сектора в змозі приймати обґрунтовані рішення з приводу того, яку продукцію і в якій кількості необхідно виробляти, де і коли її продавати, яку ціну запропонувати і за яку ціну купувати. Якби подібної громадської служби не існувало, то переваги в угодах одержували б ті підприємства й оптові бази, які мали б доступ до такої інформації, над тими, які б нею не володіли.

Подібні програми працюють також у країнах ЄС, уже добре відлагоджені в Польщі (з 1989 р.), запроваджуються в Румунії, Болгарії, Чехії, Словаччині, Російській Федерації, країнах Балтії. Вони є державними, а отже, як правило, безкоштовними і доступними для всіх суб'єктів ринку.

Система цінової інформації започаткована в Росії на державному рівні з 1992 р. Пілотні проекти з її створення здійснювалися за технічною допомогою Міністерства сільського господарства США в деяких регіонах Російської Федерації. Інформаційна система стала тут не тільки джерелом знань про ситуацію на аграрному ринку, а й міцним антимонопольним інструментом.

За відсутності систематизованої й оперативної інформації про цінову ситуацію на агропродовольчих ринках запровадження державного цінового регулювання (через заставні або інтервенційні закупівлі) може призвести до непередбачених наслідків, адже в такій ситуації неможливо гарантувати правильність розрахунків рівнів регульованих цін й об'єктивність оцінки ситуації. А результатом цього може стати суттєва деформація ринків.

На рис. 1 приведено два підходи щодо оцінки на агропродовольчому ринку цінової ситуації: перший — за умови ефективного функціонування системи цінового моніторингу, другий — за відсутності цінового моніторингу, що за більшістю ознак є характерним для поточної ситуації в агропродовольчому секторі України [2].

На агропродовольчому ринку України нині діє безліч незалежних агентів-виробників відповідної продукції, підприємств з її переробки, оптової та роздрібною торгівлі товарами сільськогосподарського походження. Через односторонність інформаційних потоків (знизу догори), неоперативність та деяку обмеженість чинної системи статистичної інформації сільськогосподарські товаровиробники, переробні підприємства, посередницькі структури, кінцеві споживачі не мають можливостей реально оцінити кон'юнктуру ситуацію на внутрішньому й зовнішньому ринках продукції АПК [5, с. 9]. Це загострює питання щодо

налагодження оперативної інформації про рух цін за всіма напрямками руху товарів через запровадження цінового моніторингу.

Для самостійного вибору стратегії і тактики суб'єктам ринкових відносин потрібна об'єктивна оцінка поточної цінової інформації, здійснювана спеціальними експертами. Ціновий моніторинг має стати помічником у оперативній діяльності суб'єктів ринку й виробників.

Для активізації роботи зі створення та розвитку в агропромисловому комплексі України цілісної системи збору, обробки, зберігання та поширення цінової інформації Міністерство аграрної політики України наказом від 23 травня 2000 р. № 72 зобов'язало Мінагропром Автономної Республіки Крим, органи управління агропромисловим комплексом обласних державних адміністрацій розробити та затвердити програми створення та функціонування служб цінового моніторингу на обласному й районному рівнях та здійснити організаційні заходи, спрямовані на залучення для цих цілей необхідних інвестицій. Наказом затверджені Основні засади створення та розвитку системи цінового моніторингу в агропромисловому комплексі України.

У відповідності з Основними засадами система цінового моніторингу дозволить отримувати цінову інформацію на агропродовольчому ринку широкому колу споживачів, що сприятиме:

- кращому обґрунтуванню цінових пропозицій та визначенню напрямів прибуткової торгівлі сільськогосподарською продукцією і продовольством;
- вирівнюванню попиту і пропозицій на товари;
- стимулюванню руху сільськогосподарської продукції і продовольства до споживача;
- повнішій реалізації потенціалу зовнішньої торгівлі країни.

Організаційна структура системи цінового моніторингу є трирівневою і складається з центральної служби цінового моніторингу в апараті Мінагрополітики України, служб цінового моніторингу, розташованих у Мінагропромі Автономної Республіки Крим та органах управління агропромисловим комплексом облдержадміністрацій, а також груп спеціалістів-репортерів на базі районних управлінь агропромислового комплексу.

Основними принципами функціонування системи моніторингу цін є:

- достовірність та адекватність цінової інформації, що збирається;
- оперативність розповсюдження інформації через засоби телекомунікації та пресу;
- доступність інформації про ціни для всіх суб'єктів ринку;
- дотримання конфіденційності стосовно господарюючих суб'єктів та аспектів їх діяльності.

Відділ цінового моніторингу Міністерства аграрної політики України щотижня відстежує закупівельні ціни на молоко, основні види худоби та оптово-відпускні ціни на молочну і м'ясну продукцію в різних областях України. Інформація з областей надходить до Міністерства телекомунікаційними

каналами зв'язку. Після зведення ці дані у вигляді таблиць розповсюджуються серед керівників міністерства, а також направляються в обласні управління сільського господарства.

Моніторинг цін у Міністерстві є обмеженим за переліком продукції та рівнями цін, що відстежуються, і не є системним. У більшості випадків інформація надходить тільки по вертикалі "знизу доверху" для відомчих інтересів. Не забезпечується головна мета цінового моніторингу — оперативне надання інформації про ціни "донизу", до виробників сільськогосподарської продукції.

На районному рівні декілька спеціалістів-репортерів кожного робочого дня збирають інформацію про ціни на ринку сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів у відповідності з встановленим графіком збору та переліком продукції. Вся інформація заноситься до звіту за уніфікованою формою і вводитьися в комп'ютер. Узагальнений звіт надсилається службі цінового моніторингу на обласному (Автономній Республіці Крим) рівні, готуються матеріали для публікації в районній газеті та інших засобах масової інформації щодо найважливіших видів продукції, вона записується на телефонний автовідповідач, яким може скористатися кожен бажаючий.

Зібрана інформація про ціни накопичується і зберігається протягом визначеного службою терміну. Вона може бути використана для спостереження за тенденціями на ринках продукції агропромислового комплексу. Районні служби можуть обмінюватися ціною інформацією між собою за існуючою системою зв'язку.

Основними завданнями фахівців служби цінового моніторингу рівнів Автономної Республіки Крим та обласних є збір і обробка інформації по обласному (республіканському) центру, отримання і обробка її від районних служб та складання узагальненого звіту. Узагальнена інформація передається за допомогою засобів зв'язку центральній службі цінового моніторингу Мінагрополітики України та районним службам цінового моніторингу. Інформацію про ціни на найважливіші види продукції записується на телефонний автовідповідач, по якому може зателефонувати кожен бажаючий. Готується також матеріал для передачі різним засобам масової інформації. Щомісяця розповсюджуються аналітичні звіти в розрізі зібраних даних з використанням графіків, схем, таблиць тощо.

Центральна служба цінового моніторингу діє у складі Мінагрополітики України. Вона формує банк даних про цінову інформацію, яка надходить від Автономної Республіки Крим та областей на поштовий сервер міністерства, обробляє її і готує для передачі користувачам по різних каналах через засоби масової інформації, телекомунікаційні системи, за допомогою факсів, автовідповідачів, у вигляді бюлетенів, прайс-листів тощо. Звіти можуть бути змінені на вимогу клієнтів щодо обсягу інформації.

Головним завданням служби є дотримання єдиної методології і програм-

ного забезпечення для збору й обробки цінової інформації, її накопичення та доведення до споживачів. Керівництву міністерства подається короткий звіт з коментарем про зміни рівнів цін на ринку найважливіших видів сільськогосподарської продукції і продовольства. Періодично готуються більш повні звіти з аналізом цінової ситуації. Центральна служба цінового моніторингу забезпечує розсилку узагальненої інформації до Мінагропрому Автономної Республіки Крим, обласних, а ті, в свою чергу, — до районних органів управління агропромисловим комплексом.

Зараз діє декілька інформаційних компаній: Уккрагроконсалт, АПК-Інформ, ПроАГРО та інші, які пропонують оперативну інформацію через підписку по електронній пошті та журнали. Комерційні структури ініціюють створення інформаційних систем, адже ринкова інформація їм вкрай необхідна. Однак цінова інформація, яка міститься в цих джерелах, не систематизована, часто збирається тільки по деяких регіонах і переважно представлена цінами попиту та пропозиції, тоді як дуже важливою є реальна ціна укладеної угоди.

Інформація про рівні цін має бути доступною, відкритою, розсилатися, як правило, на безкоштовній основі, в окремих випадках — за спеціальними замовленнями — за кошти. Поступово розширюватиметься номенклатура продукції, охопленої ціновим моніторингом.

Після становлення служби цінового моніторингу, наявності напрацьованого досвіду постане завдання налагодження обміну інформацією з зарубіжними країнами, передусім з країнами США, буде здійснюватися прогнозування рівнів цін у системі агропромислового комплексу.

Більшою увагою заслуговує підготовка висококваліфікованих репортерів та спеціалістів служби цінового моніторингу на всіх рівнях. Мінагрополітики України, Мінагропром Автономної Республіки Крим, органи управління агропромисловим комплексом облдержадміністрацій та інші організації різних форм власності, що беруть участь у створенні системи, визначають свій внесок і забезпечують підтримку служб цінового моніторингу різних рівнів через надання методичної, консультативної, фінансової і технічної допомоги.

Служба цінового моніторингу через систему цінової інформації об'єднує сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності, підприємства, що переробляють продукцію агропродовольчого сектора, оптової та роздрібно-торгівельної мережі [7, с. 79]. Інформація збирається за двома аспектами: ціни на реалізовану продукцію та обсяги продажу-купівлі. Головною якісною характеристикою при зборі інформації є виявлення попиту і пропозиції на певний вид продукції. Повідомлення спеціалістів, які займаються збором цінової інформації, допоможуть усім підприємствам агропромислового комплексу дізнатися не лише про рівні цін, а й про кількість продукції на ринку, попит на той чи інший вид продукції.

Таблиця 1. Реалізація основних видів продукції аграрними підприємствами (крім малих) у січні-липні 2010 р.

	Обсяг реалізованої продукції		Середня ціна реалізації		Довідково: липень 2010р.	
	тис.т	у % до січня-липня 2009р.	грн. за т (тис.шт.)	у % до січня-липня 2009р.	грн. за т (тис.шт.)	у % до червня 2010р.
Зернові культури	8081,5	66,4	979,8	130,0	925,7	101,8
у т.ч. пшениця	3708,6	61,7	984,2	134,1	992,2	101,7
жито	229,4	116,6	674,6	110,8	756,3	109,0
ячмінь	2151,9	104,0	786,8	109,8	780,4	110,1
кукурудза	1623,3	48,1	1202,7	156,2	1148,9	108,3
Насіння соняшнику	1358,3	79,3	2561,1	141,7	2231,3	94,5
Соя	281,0	162,9	2682,3	105,9	2239,8	95,3
Ріпак	549,7	95,7	2981,4	126,5	3032,4	142,2
Худоба та птиця	889,8	114,0	10424,0	99,5	10468,1	97,4
у т.ч. велика рогата худоба	112,4	93,3	8954,7	99,9	8824,1	101,3
свині	189,6	126,1	12377,1	85,3	11839,0	103,5
птиця	585,9	115,5	10072,4	104,4	10325,3	94,3
Молоко та молочні продукти	1195,3	100,2	2714,7	150,9	2562,1	106,4
Яйця, млн шт.	4928,2	106,0	450,6	129,3	304,1	101,3

В Україні ще не створена повноцінна інформаційна складова інфраструктури агропродовольчого ринку. Найактивнішими й найчисельнішими операторами ринку до останнього часу були колективні та державні сільськогосподарські підприємства, хлібоприймальні пункти й елеватори, переробні підприємства, торгово-заготівельні організації, магазини, колгоспні ринки. Нині їх склад поповнюється багатьма приватними (приватно-орендними) підприємствами, сільськогосподарськими кооперативами, селянськими (фермерськими) господарствами, комерційними посередницькими структурами. Існуючі й новостворені ринкові структури з розпадом централізованої системи заготівель в умовах кризи аграрної економіки змушені діяти в невпорядкованому ринковому середовищі, для якого характерні диспаритет цін, систематичні неплатежі за укладеними угодами, високий рівень монополізації окремих посередницьких груп і структур, натурально-товарна форма здійснення ринкових операцій [1, с. 378].

Нинішня система збору та обробки інформації службою Держкомстату про стан продовольчих ринків та ціни спрямована, головним чином, на забезпечення нею державних управлінських органів. Така інформація збирається за традиційними формами статистичної звітності один-два рази на місяць. Звіти подаються в органи Держкомстату самими агентами ринку — виробниками, переробниками сільськогосподарської продукції, тому не завжди є коректними. Як правило, збір даних не має оперативного характеру. При зведенні звітів ряд показників у них усереднюється, втрачає свій первинний зміст, тому вони не відображають по конкретних видах продукції реальної динаміки цін.

Наприклад, ціни реалізації зернових культур подаються в цілому по товарній групі "зернові всього" в грн. за 1 тону, тоді як продається конкретний товар — пшениця, жито, ячмінь, до того

ж кожного місяця структура зернової групи інша. Обсяг реалізованої аграрними підприємствами власної виробленої продукції за січень-липень попереднього року проти відповідного періоду 2009р. скоротився на 9%, у т.ч. рослинництва — на 23%, тваринництва — зріс на 10%. Обсяги реалізації продукції та середні ціни 2010 р. приведені в табл. 1 [3].

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками реалізації за січень-липень 2010р. порівняно з відповідним періодом 2009р. зросли на 22%, у т.ч. продукції рослинництва — на 34%, тваринництва — на 12%. У липні п.р. порівняно з червнем середні ціни реалізації аграрної продукції зросли на 5%, у т.ч. продукції рослинництва — на 8%, продукції тваринництва — знизилася на 0,3%. Аграрні підприємства продають вироблену продукцію за цінами, які не є абсолютно однаковими. Варіація цін зумовлена специфічними умовами реалізації продукції різними каналами, особливостями регіональних інфраструктур збуту, відмінностями в якості продукції. Аналізуючи варіацію цін, можна визначити наявні резерви збільшення доходів підприємств галузі.

Збільшення доходів підприємств агропродовольчого сектора пов'язане з підвищенням якості сільськогосподарської продукції та пошуком більш вигідних варіантів її продажу.

Аналізувати помісячний рух цін на ринку зерна конкретної культури неможливо. Недоліком є обмеженість доступу до офіційної інформації. Ціна реалізованої на м'ясо живої худоби та птиці, що пропонується, усереднена по товарній групі в цілому, без поділу на види худоби. На підставі таких даних неможливо аналізувати дійсний рух на ринках агропродукції.

Вказані вище форми статистичної звітності необхідно поліпшити. Адаже кожен безпосередній учасник ринку зацікавлений в отриманні об'єктивної та оперативної інформації про стан на ринках сільгосп-

продукції і продовольства не лише на місцевому, а й на регіональному, національному, світовому рівнях. Більш реальна за змістом інформація необхідна також для розробки заходів державного регулювання виробництва і збуту продукції та контролю за їх виконанням.

ВИСНОВКИ

Удосконалення системи цінового моніторингу в Україні є невідкладною потребою поточного етапу ринкових реформ. Система цінового моніторингу України повинна фінансуватися державними бюджетами різних рівнів. Для діяльності служб інформації АПК необхідно розробити відповідну законодавчу базу, яка має бути конфіденційною. Необхідною умовою також є безкоштовне консультування репортера щодо ситуації на агропродовольчому ринку та дотримання принципів оперативності, точності й об'єктивності.

Створення ефективно діючої системи цінового моніторингу буде корисним не лише для виробників продукції, а й для транспортних, переробних підприємств, оптових та роздрібних продавців, службовців, органів галузевого управління на різних рівнях. На основі моніторингу, аналізу цін і прогнозу майбутніх цінових тенденцій Міністерство аграрної політики України повинно забезпечити можливість усім операторам ринку отримувати інформацію про ринкові цінові тенденції. Крім того, створена власна база цінової інформації та аналіз кон'юнктури агропродовольчого ринку в Міністерстві буде найнадійнішим джерелом інформації для прийняття урядових рішень, а інформація про ціни — одним з інструментів регулювання внутрішніх ринків сільськогосподарської продукції в Україні.

Література:

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ.-аналіт. зб. / За ред. П. Т. Саблука [та ін.]. — К.: ІАЕ УААН, 2003. — Вип. 6. — 764 с.
2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://brc.undp.org.ua/img/publications/ua_adp_aphd_030505.pdf
3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Садура О.Б. Ціна продукції як чинник збільшення прибутків сільськогосподарських товаровиробників / О.Б.Сабура, О.В. Шолудько // Наука й економіка. — Хмельницький.: ХЕУ, 2008. — № 4 (12). — С. 320—322.
5. Кристальний О. В. Формування системи державної підтримки розвитку агропромислового виробництва в Україні // Економіка АПК. — 2005. — № 7. — С. 8—14.
6. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / Дем'яненко М.Я., Алексійчук В.М., Борщ А.Г. та ін.]; за ред. М.Я. Дем'яненка. — К.: ІАЕ УААН, 2002. — 645 с.
7. Черевко Г.В. Ціновий та ринковий моніторинг в АПК: Проблеми та перспективи / Г.В. Черевко, І.М.Тофан, Ю.П.Романюк. — Львів: Українські технології, 2001. — 152 с.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2010 р.